

LUNDS
UNIVERSITET

När maten inte räcker – uppväxtvillkor och vardag för ekonomiskt utsatta familjer

.FSUM KARLSKRONA MAJ 2022

Vad är matfattigdom och matosäkerhet?

- När människor inte har råd att handla mat eller behöver prioritera bort mat
- Systematiskt köper näringsfattig mat då den är billigare
- Saknar sociala sammanhang för att äta.

Konsekvenser utöver hunger: Matfattiga drabbas oftare av hjärt- och kärlsjukdomar, fetma, näringsbrist, diabetes, högt blodtryck, kroniska sjukdomar och mental ohälsa. Skam-Stigma, brist på värdighet och hög nivå av psykisk stress är också vanligt. För unga -risk försämrade utveckling.

Hur vanligt?: I de nordiska länderna har 1-4% en betydande otrygghet och brist. I ett vanligt västland är det omkring 4 %. Sannolikt tydlig ökning redan och framöver.

Unga särskilt utsatta för konsekvenser av matosäkerhet

- Växande kropp- biologisk utveckling
- Ofta högt energibehov- att vilja och behöva äta stora portioner
- Stora krav på inläring och fokus- kognitiv utveckling
- Sociala skäl- en tid när social acceptans och att inte avvika ofta är centralt i den psykosociala utvecklingen.
- Att dölja matosäkerhet kräver strategier och har negativ social påverkan. Berättar inte alltid om matbrist eller vill inte ta emot mat.
- Ungdomstid inte sällan redan präglad av oro och osäkerhet. Närhet och intimitet kan påverkas av ovan nämnda stressorer.

Stress och påverkan på familjerelationer

- Att vara hungrig är ett mycket stressande tillstånd. För alla i familjen, och påverkar interaktionen. Upphov till slitningar och konflikter samt ledsenhet.
- Svår matfattigdom kan bidra till psykisk ohälsa
- Föräldrar påverkas djupt av att inte kunna ge barn tillräckligt med mat eller näringsrik mat. Skam och stigma och att uppleva starkt misslyckande i föräldraskap
- Föräldrar skyddar, döljer och avstår från mat och äter mindre till förmån för barn

Strategier och kompensation hos de som har det svårast

- Unga som lever i matosäkerhet utvecklar ofta strategier för att reducera de negativa effekterna för familjen.
- Sparar och minskar eget matintag till förmån för yngre syskon.
- Bjuder inte hem kompisar vid måltider.
- Äter mycket mat i skolan eller hos kompisar
- Tydlig trend i Malmö. Skolor i utsatta områden behöver nu laga mer mat sedan prisinflationen.
- Skolor försöker öka sin del av ungas kaloriintag från 30% genom lunch till 60% via frukost och mellanmål.
- Skolan, civilsamhälle och fritidsaktivitet kan ha en central kompensatorisk funktion.

Studien började för 25 år sedan.....

- Volontär, kokade gröt och bredde mackor på Stadsmissionens natthärbärke 1997 i ett par år
- Längtan efter annan mat än gröt
- Donerad mat från gatukök och bensinstationer mycket eftertraktat och det blev huggsexa bland besökarna. Där fanns även ungdomar på rymmen, sexuellt utnyttjade unga samt unga i missbruk
- Återkommande tema i min forskning. Önskan om att kunna äta bättre, varierat, mer näring men också att få äta av lust och önskan. Tristess och oaptitlig mat är tärande och en sorg i relation till föräldraskapet.
- Maten som en social nödvändighet –att kunna bjuda eller delta i sammankomster där mat måste bekostas

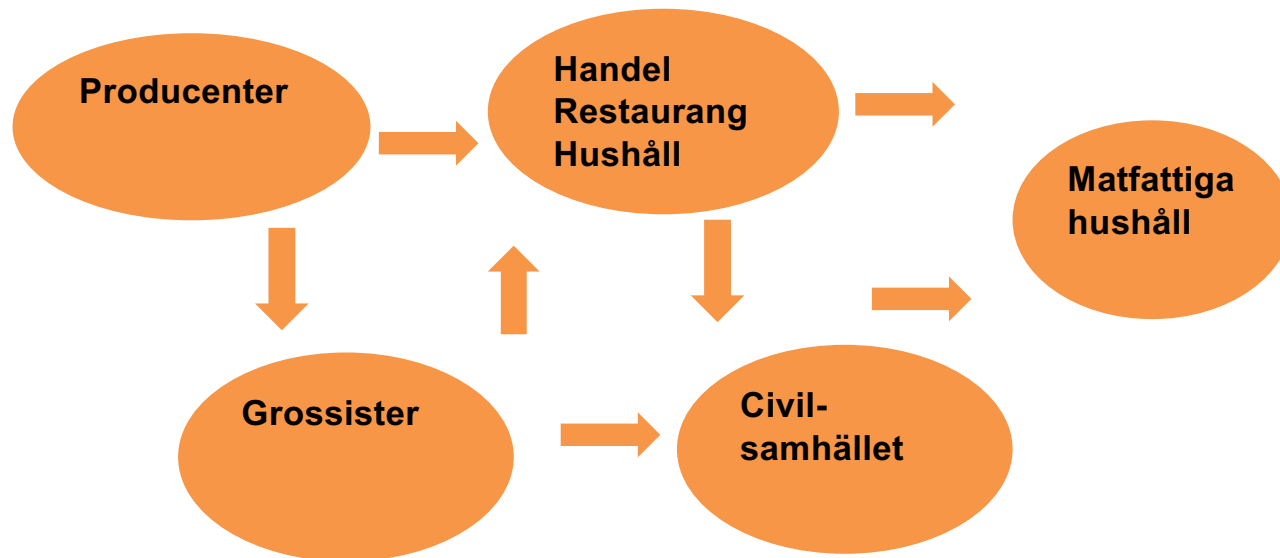
Matdonationer via välgörenhet – en nygammal ”lösning”

- Våra tidigare studier har en grund i förståelsen av matfattigdom som ett socialt, psykiskt nedbrytande problem. Leda, otrygghet och skam kring barns mat.
- En växande företeelse i Sverige. Tonvis av överbliven mat som annars blivit matsvinn doneras och förmedlas via civilsamhällesaktörer till matfattiga hushåll. 5% nu!
- Stadsmissionen och Svenska kyrkan är de stora aktörerna men även privata aktörer som Wall of Kindness, Giving people etc. donerar matkassar. Fokus är ofta mot barn och ungas familjer
- Ny butik i Malmö drivs av Skånes Stadsmission. Matmissionen på Mobilia köpcenter. Öppnar i Helsingborg

Distributionskedjan

Matens vägar till matfattiga hushåll.

Modell olika former av mathjälp

Pengar
Presentkort
Sociala butiker
Rekvisitioner
Kläd- och matutdelning
med viss valfrihet
Färdigpackade matkassar/
utvalda kläder
Färdiglagade måltider

(Modell Elinn Leo Sandberg 2019:60ff; 2022:245)

Matmissionen- att handla själv i butik

- Matmissioner, sociala matbutiker finns främst i Stockholm, Göteborg och Malmö.
- En vilja till empowerment- ökat aktörskap. Istället för en färdigplockad kasse väljer du själv i en butik och betalar. Ökad värdighet och valfrihet. Strävan efter normalisering.
- Från 18 års ålder kan man bli medlem. Viktigt att ha många medlemmar i familjen. Annars bara handla för 300 kr i veckan per person.

Skillnader mot en vanlig butik

- Måste ha inkomster under nivå försörjningsstöd och visa det samt ansöka om medlemskap – ibland fullt.
- Måste boka tid via app och släppas in vid dörren efter koll
- Får bara handla 2 ggr per vecka för max 300 (900 värde)
- Får bara ta begränsat antal av vissa attraktiva varor
- Julmat finns..... efter julen är över.
- Inte ett fullsortiment- det som finns är det som donerats
- Maten måste ofta konsumeras inom kort
- Men, mycket billigare, trygghet och betydligt mer mat

En hållbar win-win lösning eller en återvändsgränd för fattiga?

- Är då dessa matdonationer en perfekt lösning? Det lanseras ofta så i en medial retorik.
- Marknadsförs som en win-win: hållbarhet i form av minskat matsvinn i kombination med att fattiga människor får gratis eller mycket billig mat.
- Tillgängligt utan ansökningar och empatiskt stöd via civilsamhälle där många känner tillit och stöd.
- Vem kan vara kritisk till det?

Att göra det goda kan vara riskfyllt

- Fattiga har inga företrädare, nästan inga organisationer. Måste finnas skydd mot insatser som kan vara skadliga
- Skam och stigma stor del av bördan med fattigdom. Den värsta enligt många studier. Därför få synliga som kritiserar.
- Man biter inte heller den hand som föder dig. Vi forskare får vara de kritiska aktörerna och vi måste fånga brukarnas kunskaper. Expert from experience
- Civilsamhälle ska aldrig ersätta offentligas ansvar. Utveckling inom exempelvis Majblomman visar på att man kan se bidrag och gåvor som "lösning".

Även kontroversiellt och kritiserat

- Företag tjänar goodwill genom CSR (Corporate Social Responsibility) samtidigt som de blir av med sitt matsvinn och slipper kostnader för sophantering
- Exkluderar utsatta hushåll till särlösningar för fattiga.
- Tidskrävande och omständigt sätt att handla för många
- Utestängning från normalitet.
- När endast en liten del av matfattiga hushåll men lyfts fram som en lösning vilket kan bli en skadlig illusion att problemet är "löst" genom civilsamhället.

Även kontroversiellt och kritiserat

- Risker att förhållningssätt och policy förändras inom den offentliga sfären. Urholkning av mänsklig rättighet till mat där fattiga hushåll riskerar att hänvisas till välgörenhet. Civilsamhället erbjuder då, trots de bästa intentioner, staten att överta ett ansvar.
- Civilsamhället kan ha osäker tillgång på donerad mat och resurser att driva verksamheter. Dessa kan då försvinna snabbt.
- Matdonationer genom välgörenhet liknas från kritiska röster vid att spackla över hål i välfärdssystemet. Spackel istället för grundläggande lagning av något trasigt.

Tid är pengar- det tar tid att vara fattig

- Fattigas tid är inte mycket värd. Vi förutsätter att den som är fattig har tid att vara fattig.
- Att skaffa billig mat är mycket tidskrävande och kräver en hel del arbete. Personer reser från Ängelholm, Helsingborg, Trelleborg för att handla på Matmissionen
- Den tid det tar att vänta i köer kunde lagts på annat
- Kunna anpassa sig till en bokad tid för upphämtning. Ibland lämnar barn skolan och reser över halva staden för att hämta familjens mat
- I vissa kyrkor har konflikter, bråk och konkurrens om maten uppstått. Ordningsvakter har behövts.

Vad är då samhällets ansvar?

- Socialtjänstlagen ger alla medborgare rätt till skälig levnadsnivå utifrån SoL 4 kap1 § Varför ska civilsamhället då ta ansvar för ett kommunalt legalt ansvar?
- Finns det risker att man urholkar lagstadgade rättigheter om ansvaret upplöses eller fler alternativ finns?
- Människor hänvisas av socialtjänsten till civilsamhällets matbistånd och matutdelningar när de söker ”nödnorm”.
- Försörjningsstödet är lågt beräknat, mycket svårt att få det att räcka till livets nödvändigheter.

Välgörenhetsekonomi-en ny arena

Ökande och ny välgörenhetsekonomi i Europa

- Varor skänks eller säljs till låg kostnad till människor med begränsade ekonomiska tillgångar
- Mat som välgörenhet -en andrahandsmarknad som distribuerar varor som ratats från den primära marknaden.
- Denna ökande välgörenhetsekonomi ett uttryck för förändringar i välfärdsstaten, där fattiga har svårare att ta del av den primära marknadens varor.
- Arbetsträning och gratis eller subventionerad arbetskraft är ofta en förutsättning

Ska man få studentfirande och balklänning genom välgörenhet?

- Allt fler nätbaserade organisationer inriktar sig mot att stödja barn och unga
- Det swishas bidrag till studentfirandet genom privatpersoner på sociala medier
- Balklänningar och kostymer kan få lånas och provas ut i organisationers lokaler
- Påsar med julmat som levereras hem till barn och ungas familjer

Normalisering är ofta bästa vägen

- Normalisering är utmärkande för den svenska modellen och oftast mest framgångsrikt
- Särlosningar dyra och sämre resultat
- Völgörenhetsekonomi och andrahandsmarknad är sällan kostnadseffektiva och har en hög mänsklig kostnad
- Housing first Boendetrappor bra exempel

Win-win eller riskabel återvändsgränd- vem har rätt av avgöra?

- Det är inte forskarna, debattörerna eller politikerna som går hungriga eller behöver äta näringsfattig ensidig mat i för liten mängd och oroa sig över ett tomt kylskåp
- Så vem har rätt att döma, avgöra eller uttala sig om detta är bra eller dåligt för den som behöver mat?
- Framförallt, **de som berörs av det**. Att få in brukarperspektivet är en grundläggande motivering till varför vi vill genomföra denna forskning. Är detta en välfärdslösning som fungerar, vad förändrar den, uppfattas den som hållbar? Hur upplever man att äta mat som kasserats av andra eller att låna studentklänning? Vad innebär det för livskvalitet? Expanderande verksamhet behöver beforskas. Vi vet lite!

LUNDS
UNIVERSITET